

УТВЕРДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОСТІ ПОШУКІВ О. М. ЯКОВЧУКА

Стаття присвячена вивченню творчості відомого українського композитора О.М.Яковчука. Розглядаються основні напрями творчого стилю композитора, особливості індивідуальних пошуків у різних жанрах, дана характеристика основним творам останніх років.

Ключові слова: творчий пошук, інтонаційні витoki, жанровий синтез, фольклорні традиції.

The article is sanctified to the study of work of A.N.Yakovchuk. Basic directions of creative style of composer, features of individual searches, are examined in different genres, description of leading compositions of the last years is presented.

Keywords: creative search, intonation sources, genre synthesis, folklore traditions.

Творчість українського композитора О.Яковчука, безперечно, є невід'ємною частиною сучасної вітчизняної культури та вписана в коло провідних напрямів українського та світового музичного мистецтва останніх десятиліть. Твори композитора постійно виконуються в Україні та за її межами, звучать майже на всіх вітчизняних творчих форумах. Та всупереч слухацькому та виконавському визнанню творчі здобутки митця ще не отримали необхідного поглибленого музикознавчого вивчення. Можна назвати декілька публікацій в журнальній та газетній періодиці Є.Станковича, М.Гордійчука, В.Кузик, Т.Волошиної, О.Кушнірук та окремі коментарі-анотації до концертів з творів композитора.

Мета статті – дати характеристику творчих здобутків О.Яковчука в різних жанрах, окреслити особливості творчих пошуків композитора.

Працюючи над запропонованою статтею, я не могла відокремити свої наукові спостереження від особистого прискіпливого ставлення до музичних пошуків Олександра Яковчука, за творчим зростанням якого спостерігаю вже більше 40 років. Підставою до певною мірою суб'єктивно-захопленої тональності мого висловлення є і присвята статті до шістдесятирічного ювілею мого друга.

Дякуючи долі, ми навчалися разом на одному курсі у Київській державній консерваторії імені П.І.Чайковського. Ще зі студентської лави я відвідувала майже кожен концерт, де звучала музика Олександра, і завжди мала відчуття, що його творчість знайде своє гідне місце в українській та світовій музиці. Так і сталося.

Зараз Олександр Яковчук – відомий український композитор, що достойно репрезентує генерацію вітчизняних митців, так званих сімдесятників, пошуки яких стверджували Володимир Зубицький, Ярослав Верещагін, Володимир Шумейко, Олег Ківа, Віктор Степурко, Віктор Пацукевич, Ігор Щербак, Ганна Гаврилець. Вагомість творчих здобутків Олександра вражає. З-під його професійного пера вийшли дипломна робота випускника композиторського факультету опера "Незабутнє" за мотивами повісті О.Довженка, балет "Пригоди у Смарагдовому місті" за О.Волковим, ораторія "Скіфська пектораль" на вірші Б.Мозолевського, шістнадцять кантат для різних виконавських складів, три симфонічні поеми ("Подвиг", "Золоті ворота", "Дніпро"), п'ять симфоній для симфонічного оркестру, сім інструментальних концертів, "Концертна тріада" для скрипки, альту, віолончелі та симфонічного оркестру, духовні твори для різних хорових складів, враховуючи Літургію Іоанна Златоуста з 21 частини. Значну кількість складають твори для оркестру українських народних інструментів та естрадно-симфонічного оркестру, ліричні романси і пісні. Зазначу, що вокальний цикл О.Яковчука для баса та фортепіано "12 сонетів В.Шекспіра" (2009р.) увійшов до світової Антології українського романсу.

Свого часу Є.Станкович висловив своє ставлення до плідної творчості Яковчука фразою "Ні хвилини без музики" [4]. Дійсно, стан творчого натхнення діє у свідомості композитора майже безупинно, надихаючи автора на втілення задумів, різноманітних у змістовному, жанровому, стилістичному рішенні. Творчі пошуки майстра рухаються від творинь епічного, наближеного до фрескового звучання ("Скіфська пектораль", "Золоті ворота"), або трагедійного відтворення загостреного психологічного стану (Симфонія – Реквієм "Тридцять третій", Симфонія №5 "Ностальгія") до камерних творів з майже акварельним відображенням в інструментальних сюїтах чи кантатах останніх років. У творчих висловленнях композитора завжди присутня глибока змістовність, щирісердні одкровення, схильність до філософських роздумів і ліричних зізнань. Але у всіх випадках відчутна майстерність композиційної побудови та інтонаційної розробки тематичного матеріалу, формування музичного простору у згоді з обраною концепцією твору. Ця показова риса музичного мислення композитора – вміння обрану змістовну інтонацію довести до глобального, майже апокаліптичного звучання і при цьому зберегти інтонаційну цілісність твору, – безумовно є результатом взаємодії природнього обдарування та вагомих професійних накопичень О.Яковчука в роки навчання.

Консерваторське зростання композитора відбувалось у класі відомого українського композитора, талановитого піаніста, професора Київської консерваторії Анатолія Опанасовича Коломійця (1918–1997), музиканта з унікальним слуховим обдаруванням і феноменальним знанням світової музичної літератури, перш за все, різних поліфонічних стилів і шкіл. За визнанням О.Яковчука, глибоке вивчення цього типу музичного мислення надзвичайно сприяло постійному звертання до поліфонічних засобів і форм у своїх творчих пошуках. Слід додати, що А.О.Коломієць був улюбленим вихованцем Л.М. Ревуцького, який, в свою чергу, набував професійних знань у М.В.Лисенка. Відтак, у професійній свідомості О.Яковчука не тільки відбувався зв'язок поколінь, а й закріплювалася причетність до одвічних класичних традицій культурної національної спадщини.

Важливого значення у професійному становленні набули також подальші роки студювання на Всесоюзних семінарах молодих композиторів у Іванівському Домі творчості Спілки композиторів Росії під час семінарських зустрічей з видатним композитором Е.Денісовим (1929–1998 та професором Московської консерваторії Ю.Фортунатовим (1911–1998), блискучими знавцями оркестрових стилів і новітніх європейських систем. Згадаймо, що саме Е.Денісову в співдружності з С.Губайдуліною та А.Шнитке у "славетні" шістдесяті роки минулого століття належала місія відкривачів європейського авангарду в галузі алеаторики, додекафонії та сонористики. Надалі, як зізнається композитор, він старанно намагався поєднати найсучасніші засоби новітніх композиторських технік з національною природою мислення.

О.Яковчук в сучасній вітчизняній музиці – один з небагатьох авторів, для якого спирання на український мелос, відчуття всіх відтінків народної пісенності і завдяки цьому глибоке відчуття національних духовних пріоритетів не є декларативним ствердженням, а виступає головним відтворенням творчого стану митця. Саме на ґрунті народних традицій формувалось музичне обдаровання композитора. Це перш за все, багата народнопісенна стихія Хмельниччини з унікальними зразками вокального інтонування – батьківщини композитора. До речі, Олександр неодноразово зазначав, що з його родинного селища Черчів походить коріння видатного фольклориста і майстра хорової обробки М.Леонтовича.

Численні фольклорні поїздки по різних областях України, що розпочались ще в студентські роки, а надалі стали творчою потребою, сприяли формуванню вражаючого фольклорного фонду композитора, кількість зразків в якому перевищує 1500 наспівів. Додам, що його етнографічна діяльність здобула широке визнання завдяки появі двох збірок народних пісень: "Пісні з Поділля" ("Музична Україна", 1989 р.) і "Колядки та щедрівки" (ВАУК, 1990 р.) А записи народних пісень русинів (народність слов'янського етносу, що мешкає зараз на території Сербії та Хорватії) взагалі визнано унікальними через те, що ця діалектна спільнота вважалася зниклою.

Ще в період навчання О.Яковчук почав опрацьовувати зібране, створюючи обробки для різних складів і виконавських манер. Хоровий триптих ("Веснянка", "Колядка", "Щедрівка") для мішаного хору а капела став першим кроком на шляху формування власної творчої позиції, індивідуальної, сповненої народнопісенними інтонаціями музичної мови. В цілому, на сьогодні композитор зробив 252 хорові обробки своїх фольклорних зразків, що можна вважати своєрідним рекордним явищем в українській культурі.

Органічний сплав – синтез давніх фольклорних традицій з досягненнями сучасної манери звукопису особливо яскраво виявився у поліфонічному циклі "12 концертних прелюдій і фуг" для фортепіано – 1983р. (у 1988 році цикл, Друга симфонія та Концерт для альту і симфонічного оркестру були позначені премією ім. М.Островського).

Звертання до нового на той час для композитора жанру, на мій погляд, зумовлене прагненням узагальнити вже набутий досвід використання поліфонічних засобів письма у симфонічних та камерних творах. Але насамперед митця спонукало до цього бажання втілити роздуми про ті чи інші проблеми Буття відповідними складовими засобами. В спілкуванні О.Яковчук висловив міркування відносно свого розуміння поліфонічного складу мислення: "поліфонічна форма – це шлях до майстерності; вона уможливорює втілення найпотаємнішого".

Митець певною мірою використав уже набутий досвід не тільки бахівських версій, а й здобутків в цій сфері Д.Шостаковича, П.Хіндеміта, Р.Щедріна. Водночас, на відміну від згаданих майстрів, він обрав інший, нетрадиційний принцип циклічності дванадцяти прелюдій і фуг: сім розміщено по білих клавішах та п'ять – по чорних. Оригінальною є ідея використання модальної техніки в кожній з поліфонічних пар, зі спиранням на народно-ладову основу (фрігійський лад – прелюдія і fuga C, лідійський – E). Широко трактується і жанровий діапазон прелюдій: зига (in B), буре (in Fis), канон (in Cis), остінатній формі (F). Фактурне рішення фуг також видозмінюється; в циклі є двоголосні фуги (es,a), чотириголосні (fis,e), чотириголосні подвійні (f,h), решта – триголосні.

Хоча у кожному диптисі наявна інтонаційна єдність (зв'язки прелюдії та фуги виявляються на рівні тематизму, ладо-утворення, фактури), цикл, здавалось би, в цілому мало зв'язаний, і кожна пара може бути виконана окремо. Та все ж в сфері образності відчутна єдина драматургічна лінія: перші і останні пари активно-моторні, драматургічно напружені, в центрі розміщено прелюдії і фуги, що наближені до танцювальної сфери, де неважко помітити зв'язки з веснянками, наприклад у прелюдії d.

Для циклу в цілому характерна насиченість звукової палітри, звучання якої подеколи наближається до оркестрової версії, коли обрана досить складна піаністична техніка щільно підпорядкована втіленню різнобарвного образного змісту. Невипадково цей опус здобув визнання фахівців і пріоритетне ставлення виконавців, зайнявши належне місце в світовій концертній практиці.

До фортепіанної музики композитор продовжує звертатись і надалі, створюючи твори для всіх вікових категорій піаністів – від найменших початківців до професійних концертних виконавців. Фортепіанна збірка з 24 п'єс "Дикі звірі Канади", дуети на українські народні теми для чотириручного виконання, збірка "12 поліфонічних творів", вже зазначений поліфонічний цикл – кожному твору притаманне слушне відчуття фортепіанної фактури, всіх виразних можливостей піаністичної техніки. Такий органічний збіг яскравого образного втілення з відповідним піаністичним рішенням є не випадковим, оскільки фортепіанні опуси О.Яковчука були натхненні та створювались в творчій та життєвій співдружності митця з дружиною, талановитою піаністкою Надією Яковчук, яка завжди була не тільки першою виконавицею фортепіанних творів, а й натхненницею їх появи.

Провідні творчі якості, пріоритетні риси художнього світосприйняття композитора окреслені в симфонічних творах і інструментальних концертах. П'ять симфоній, що були створені у розгорнутому часі (з 1986 до 2007 року), стали віддзеркаленням особистих засобів симфонічного письма, слушного відчуття оркестрових ресурсів, вміння інтонаційного формування концептуальної цілісності. Водночас окремі симфонічні твори О.Яковчука є своєрідним свідоцтвом драматичних подій минулого століття в художньому осмисленні митця. Такими документами-роздумами постають Перша симфонія "Біоритми Чорнобиля" (1986р.) з відтворенням апокаліптичного стану національної трагедії, або Четверта симфонія – реквієм "Тридцять третій" на вірші Василя Юхимовича (1990р.), в якій автор майже з кінематографічною достовірністю висвітлює події надзвичайно гострої теми Голодомору.

Знаковим явищем в українській сучасній симфонічній музиці можна вважати П'яту симфонію "Ностальгія" (2007р.), що стала своєрідною сповіддю композитора після досить тривалого мовчання на протязі 17 років перебування за межами України. Прем'єра твору, що відбулась 6 квітня 2011 р. в межах фестивалю "Прем'єри сезону" (виконання Академічного симфонічного оркестру Національної радіокомпанії України, диригент В.Шейко), відразу привернула увагу до незвичайної драматургії та стилістичного рішення симфонії. В межах одностайної концентрованої симфонічної композиції О.Яковчук майстерно використовує найсучасніші засоби музичного письма (конкретна алеаторика, додекафонна та модальна техніки, сонористика, оркестрова "поліфонія шарів", композиційний прийом одночасового співіснування двох оркестрових пластів, що компліментарно розвиваються, тощо). Особливо цікавим є абсолютно "авторський" засіб розвитку інтонаційного матеріалу за принципом "об'єкту – тіні". Всі окреслені прийоми музичної виразності слугують висвітленню провідній ідеї твору – особистість і сучасний світ. Автор ніби "ностальгує" за порою своєї молодості, переживаючи збурення своїх відчуттів в згадці про минуле, та між тим сподіваючись на майбутнє.

Невипадково початок нового тисячоліття став знаменним для композитора спалахом творчої активності, зверненням до різножанрових творів, пошуками нової виразної стилістики. Поряд з духовними творами ("Літургія Святого Іоанна Златоуста", три духовні концерти, 10 псалмів на канонічні тексти та поетичні переклади Т.Шевченка) творче втілення отримали численні камерні твори (дві кантати, чотири струнних квартети, фортепіанне тріо "Місячне сяйво"). Знаменною подією стала поява інструментальних концертів (два скрипкових, два альтових, два віолончельних та фаготового), що відкрили в творчих доробках О.Яковчука вміння розкрити виразні можливості та віртуозність кожного інструмента.

Творчі здобутки композитора дають змогу стверджувати про особистий індивідуальний стиль митця, в якому поєднані різножанрові національні фольклорні витоки з глибокою змістовністю та новітніми засобами сучасної композиторської техніки. Його твори отримують слухацьке визнання, записуються на компакт-дисках, виконуються в різних країнах. А на робочому столі майстра розпочата партитура нової шостої симфонії, прем'єру якої буде чекати слухач. Тому вірю, що попереду нові відкриття, нові вершини. Многая літа тобі, друже!

Використані джерела

1. Волошина Т. Відомому українському композитору Олександрю Яковчуку – 60! / Волошина Т. // Українська Музична газета. – 2012. – №2. – С.9.
2. Гордійчук М. Інструментальна повість / Гордійчук М. // Музика. – 1988. – №5. – С.4-5.
3. Кушнірук О. Наш сучасник – О.Яковчук / Кушнірук О. // Музика. – 2012. – №6. – С.40.
4. Станкович Є. Ні хвилини без музики / Станкович Є. // Слово Просвіти. – 2010. – 21-27 січня.
5. Тарасова (Волошина) Т. Утверджуючи індивідуальність / Тарасова (Волошина) Т. // Музика. – 1984. – №5. – С.9.